

DIANE SAINSBURY

A BEVÁNDORLÓK SZOCIÁLIS JOGAI ÖSSZEHASONLÍTÓ PERSPEKTÍVÁBAN: JÓLÉTI REZSIMEK, BEVÁNDORLÁSI FORMÁK ÉS BEVÁNDORLÁSPOLITIKAI REZSIMEK*

A bevándorlók szociális jogainak elemzésében a tanulmány a jóléti államok összehasonlító kutatásaira és nemzetközi migrációs tanulmányokra épít. Azt feltételezve, hogy a jóléti rezsim típusa hat a bevándorlók szociális jogaira, az elemzés Esping-Andersen jóléti rezsim tipológiájából indul ki. Ezt a tipológiát azonban a nemzetközi migrációs irodalomból kölcsönzött két analitikus elemmel egészítem ki: a bevándorláspolitika rezsimjeinek és a bevándorlási formákkal összefüggő belépési kategóriáknak a vizsgálatával. A tanulmány a bevándorlók szociális jogait három olyan országban vizsgálja, amelyeket a jólétirezsim-típusok mintapéldányainak szoktak tekinteni: az Egyesült Államokban, amely a liberális, Németországban, amely a konzervatív-korporatív és Svédországban, amely a szociáldemokrata rezsim megtestesítője. A tanulmány feltérképezi, hogy e három országban milyen formákban tagolódtak be a bevándorlók a jóléti rendszerekbe. Külön figyelmet fordít az 1990 utáni törvénykezésre, hogy értelmezze a jóléti rezsim, a bevándorlási formák és a bevándorláspolitikai rezsim kölcsönös hatását a bevándorlók szociális jogainak alakításában.

Bevezetés

Az összehasonlító jóléti kutatásokban elhanyagolt téma a bevándorlók szociális jogainak vizsgálata; a nemzetközi migrációs irodalomban pedig a szociális jogokat többnyire formális jogosultságokként tárgyalják. A szociális jogokat adott időpontban mutatják be, és nem alkalmaznak longitudinális perspektívát (pl. Aleinikoff–Klusmeyer 2002). A közelmúltig csak kevés foglalkoztak a jogok

* Diane Sainsbury: Immigrants' social rights in comparative perspective: welfare regimes, forms of immigration and immigration policy regimes. *Journal of European Social Policy*, 2006, (16), 3, 229–244.

kiterjesztésének folyamatával.¹ Ennek pótlására ez a tanulmány három országban nyomon követi, hogy a háború utáni időszakban miként lettek formálisan alanyai a jóléti rendszereknek a bevándorlók. Nagyon röviden: a bevándorlók szociális jogainak pályáivé követte a jóléti állam háború utáni expanzióját majd összehúzódását. A jogosultságok 1970-es évekbeli, korábban sohasem tapasztalt növekedése általában kedvezett a bevándorlóknak, az 1980-as és 1990-es évek gazdasági visszaesései, valamint a kiadáscsökkentések viszont – ismereteink szerint – aránytalanul terhelték őket. A trendek hasonlósága és a politikai konvergencia napjainkban tapasztalható hangsúlyossága ellenére a tanulmány a különbségekre összpontosít. A jóléti rezsimek, a bevándorlás formái és a bevándorláspolitikai rezsimek közötti egymásra hatás jelentőségének feltérképezésével a bevándorlók szociális jogainak országonként jól elkülöníthető mintázataihoz jut el. Ezzel a tanulmány az azonosságokat és a konvergenciát hangsúlyozó kutatásokkal szemben szeretne alternatív megközelítést nyújtani.

Elméleti szempontok

Az írás elemzési keretei a jóléti államok összehasonlító kutatásain, valamint a nemzetközi migrációval és a bevándorlók jogaival kapcsolatos bővülő irodalom tapasztalatain alapulnak. E szakirodalom első vonulata a szociális ellátások országok közötti jelentős különbségei alapján alkotott szociálpolitikai és jóléti állam tipológiákra építette elméleteit (Titmuss 1974, Korpi 1980, Mishra 1984, Esping-Andersen 1990, 1999, Sainsbury 1996, 1999). Ösztönösen az gondolható, hogy a jóléti állam típusa befolyásolja a bevándorlók szociális jogait, ezért a jóléti államok eltérései lényeges alkotóelemei az általam felállított rendszernek.

Ebben az összehasonlító kutatási vonulatban a legnagyobb hatást Gøsta Esping-Andersen jóléti rezsim tipológiája (1990) gyakorolta, ennek az elemzésnek is ez a kiindulópontja. Tipológiája négy fő dimenzió mentén azonosított eltéréseken alapul, amelyek legfőbb elemét a dekommodifikáció változatai képezik. Ez a fogalom a szociális jogok minőségét illetően iránymutató, és az elfogadható életszínvonal piaci részvételtől független elérésének képességét jelöli (uo.: 37). A különbségtétel második dimenziója a szociálpolitikák rétegződési hatását veszi számba. A harmadik dimenzió az állam, a piac és a család egymáshoz viszonyított szerepe a szociális ellátás biztosításában. A negyedik dimenzió a jóléti állam és a foglalkoztatás struktúrája közötti dinamikát tükrözi. Ezeknek a dimenzióknak az alapján Esping-Andersen három jólétirezsim-típust alkotott: a liberálist, a konzervatív-korporatívát és a szociáldemokratát.

¹ A jogok statikus bemutatását illetően kivétel Virginie Guiraudon (2000a és különösen 2000b), aki 1973-tól az 1990-es évek közepéig vizsgálta a bevándorlók jogait Franciaországban, Hollandiában és Németországban. Christian Joppke (1999) szintén foglalkozik a jogok kiterjesztésének folyamatával, de ő nem a szociális jogokra fókuszál. Ugyanakkor mindketten a konvergenciát és a jogkiterjesztés lineáris fejleményeit hangsúlyozzák.

A bevándorlók sajátos helyzetének elemzése érdekében azonban ezeket a jólétrezsim-típusokat ki kell egészíteni (Sainsbury–Songur 2001, Songur 2002). Nemzetközi migrációkutatók két szükséges kiegészítő elemet dolgoztak ki. Az első ilyen a *bevándorlók társadalmi befogadását vagy kirekesztését szabályozó* bevándorláspolitikai rezsim (Faist 1995a) vagy befogadó rezsim (Soysal 1994) fogalom. A bevándorláspolitikai rezsim olyan jogokból és normákból áll, amelyek megszabják azt, hogy a bevándorlók miként válhatnak állampolgárrá, miként szerezhetnek lakhatási és munkavállalási engedélyeket, és hogyan vehetnek részt a gazdasági, a kulturális és a politikai életben. Az állampolgárság és a nemzeti lét különböző felfogásai alapján a kutatók kezdetben négy rezsimtípust vázoltak fel: a birodalmi, az etnikai, a köztársasági és a multikulturális típusokat (Castles–Miller 1993, Baldwin–Edwards–Schain 1994, Williams 1995, Kofman et al. 2000). Később az elemzések az etnikai különbségek kezelésének politikai rezsimjeire koncentráltak, amikor megkülönböztették a differenciáltan kirekesztő, az asszimilációs és a multikulturális modelleket (Castles–Miller 1998: 244–250). Az ellenzők azzal érveltek, hogy a tényleges politikák kombinálják a modellek elemeit, és az integrációs és állampolgári politikákat a konvergencia jellemzi, ami megkérdőjelezi az ilyen modellek használhatóságát (Joppke–Morawska 2003). Ennek ellenére az elemzés részévé kell tenni a bevándorlók befogadását és kirekesztését alakító szabályokat és normákat, valamint a szociális jogokra gyakorolt hatásukat. A bevándorlási rezsimiek ezen ideáltípusok vagy modellek szerinti osztályozása helyett azonban egy mélyebben rejlő különbséget vettem alapul: a befogadás *versus* kirekesztés dimenzióját. Érdeklődésem középpontjában a rezsim befogadó jellege és a befogadottak állnak.

A második kiegészítő elem a bevándorlás formája, különösen pedig a bevándorlás különböző formáihoz kötődő „belépési” kategóriák (Morris 2002: 19). E kategóriák speciális jogokat és a bevándorlók szociális juttatásokhoz való hozzájutási lehetőségeit tartalmazzák. A legfontosabb belépési kategóriák: munkaerőpiaci vagy gazdasági bevándorló, menekült és menedékkérő vagy politikai bevándorló, családtag, „etnikumhoz tartozó” és dokumentumokkal nem rendelkező bevándorló.

Korábbi empirikus kutatások a bevándorlókat általánosságban vizsgálták, vagy csak egy típusukra koncentráltak, és nem foglalkoztak azokkal a bevándorlók közötti szociális jogi egyenlőtlenségekkel, amelyek a különböző belépési kategóriákból fakadnak (pl. Freeman 1979, Hammar 1985, Guiraudon 2000a, 2000b). A belépési kategóriáknak a szociális jogokat illető következményeit jól szemlélteti a genfi egyezményekben meghatározott menekültek példája. E nemzetközi megállapodásrendszer számukra a közsegélyek és a szociális biztonsági ellátások tekintetében az adott ország állampolgáiraival azonos bánásmódot biztosít. Az „etnikumhoz tartozók”, azaz a letelepedés célországának polgáraival azonos etnikumú bevándorlók szintén előjogokat, gyakran állampolgári státuszt élveznek. A másik véglet az, hogy a dokumentumokkal nem rendelkező bevándorlók és a menedékkérők nem, vagy csak minimális mértékben igényelhetnek

jogosítványokat. Más szóval, a belépési kategóriák hierarchikusan differenciálják a bevándorlók szociális jogait, és e rétegződés teljesen más mintázatot mutat, mint a jóléti rezsim tipológia rétegződési hatásai szerinti.

E két kutatási terület megközelítéseinek kombinálásától a hiányosságok ki-küszöbölését remélem. A jóléti állam összehasonlító tanulmányai és a jóléti állam elméletei nagymértékben figyelmen kívül hagyták a bevándorlók helyzetét. Ezzel szemben a nemzetközi migrációs szakirodalom visszatérő állítása vagy feltételezése az, hogy a bevándorlás fenyegetést jelent a bőkezű jóléti államokra nézve. Ugyanakkor ebben a szakirodalomban a jóléti állam mibenléte igen kevésbé értelmezett, vagy csak igen csekély figyelmet fordítanak a jóléti államok különbözőségére (pl. Hammar 1985, 2003, Freeman 1986). Ehelyett viszont e kutatásokban igen hangsúlyosak a hasonlóságok és a konvergenciák.

Összefoglalva: azt vizsgálom, hogy a jóléti állam típusa, a bevándorlás formája és a bevándorlási rezsim a bevándorlók szociális jogainak milyen mintázatait hozta létre a különböző országokban. E tényezők jelentőségének megragadása érdekében olyan összehasonlítási stratégiát választottam, amely maximalizálja a különbségeket. A tanulmány három olyan országra koncentrál, amelyek az Esping-Andersen-i jólétiállam-típusok (1990) mintapéldányainak tekinthetők: a liberális rezsimet képviselő Egyesült Államokra, a konzervatív rezsimmel rendelkező Németországra és a szociáldemokrata rezsimmel bíró Svédországra. E három ország különbözik egymástól bevándorlási rezsimjeiket illetően is. Az 1. táblázat szemlélteti a különbségeket.

1. táblázat: Jóléti és bevándorláspolitikai rezsimek országonként

Ország	Jóléti rezsim	Bevándorláspolitikai rezsim
Egyesült Államok	Liberális Szükségleteken alapuló jogok	Befogadó A születés helye szerinti jogok (<i>ius soli</i>)
Németország	Konzervatív Munkán alapuló jogok	Kirekesztő Családi származás szerinti jogok (<i>ius sanguinis</i>)
Svédország	Szociáldemokrata Állampolgárságon alapuló jogok	Befogadó Lakóhely szerinti jogok (<i>ius domicilii</i>)

A három országban közös a háború utáni bevándorlás kiterjedése, amit a lakosságon belül a külföldön születettek arányai tükröznek. Jelenleg mindhárom országban a lakosságnak kb. egytizede külföldön született (Schuck–Munz 1998: x, Demker–Malmström 1999: 116). Az 1990-es években mindhárom ország a bevándorlók számának hatalmas növekedésével – s így hasonló kihívásokkal – szembeült.

Egyesült Államok: liberális jóléti rezsim és befogadó bevándorlási rezsim

Az Egyesült Államokban testesül meg a tipikus liberális jóléti rezsim, amelyben kulcsszerepük van a jövedelemteszthez kötött segélyeknek és a piaci megoldásoknak. Az 1935-ös Social Security Act² által bevezetett szövetségi szociális ellátások kezdeti programjai két részre oszthatók. A programok első szintjét a „*social security*” (azaz szociális biztonsági) ellátásai jelentették, míg a második szintet a jövedelemfüggő segélyek alkották (amit „*welfare*”-ként, azaz a segély megnevezésére használt „*jólét*”-ként emlegetnek). Idővel mindkét szint programjai bővültek. Németországtól, Svédországtól és más országoktól eltérően a társadalombiztosítási ellátások nem szorították ki a jövedelemfüggő segélyeket. A korai 1990-es években a jövedelemteszthez kötött segélyek a jövedelemfenntartó programok közel 40 százalékát tették ki (Eardly et al. 1996: 38).

A jövedelemfüggő programokra fordított magas kiadások ellenére az Egyesült Államok abban különbözik a legtöbb jóléti államtól, hogy a közsegélyezés nem az egész lakosság számára elérhető univerzális szociális jogként érhető el; támogatást csak a rászoruló „érdemeseknek” nyújtanak; vakoknak, fogyatékosággal élőknek, időseknek és férfi kenyérkereső nélküli családban élő gyermekeknek. Más szóval, a rendszer dualizmusa nemcsak a nem szegényt választja el a szegénytől, hanem a programok alsó szintjén (lásd fent: „*welfare*”) további rétegződést hoz létre az érdeemesek és az érdemtelenek között is.

A liberális jóléti rezsimmel jellemzett országok között az Egyesült Államok kitűnik még magán jóléti megoldásaival is – különösen a munkáltatók által finanszírozott ellátásokkal. Legnyilvánvalóbb ez az egészségügyi ellátások terén. A teljes lakosságot lefedő állami egészségügyi biztosítás hiányában létfontosságú a munkahely megléte, ahol a munkáltató biztosít orvosi ellátásokat, viszont sok millióan vannak azok, akiknek semmilyen biztosításuk sincsen. A munkáltatók felelősségébe tartoznak a táppénz és az anyasági ellátások; a nyugdíjjövedelmek fő forrásait is munkáltatói támogatások és egyéni magánnyugdíjak képezik. A piac és a munkahely jelentőségét erősítik az adótámogatások és ezek elmúlt három évtized alatti növekedése.

Az Egyesült Államok, melynek a bevándorlás meghatározta nemzeti fejlődését, a nemzet új tagjainak tekintett bevándorlók toborzásával bátorította az állandó letelepedést. A letelepedni beengedett bevándorlók legálisan azonnal állandó lakosokká válnak. A bevándorlási rezsim azt hangsúlyozza, hogy a nemzet inkább politikai, nem pedig etnikai közösség. Az állampolgárság a születés helyén alapul (*ius soli*). A bevándorlók Egyesült Államokban született gyerekei automatikusan amerikai állampolgárok, az állampolgárság megszerzése viszonylag könnyű, és

² Szociális biztonsági törvény (szövetségi szintű társadalombiztosítási és segélyezési rendszereket bevezető törvény) (*a ford.*)

a honosítási arány történelmileg visszatekintve magas volt az elmúlt évtizedekig, amikor is csökkenni kezdett (lásd: *Függelék*).

A Kongresszusban 1965 óta elfogadott bevándorlási törvények megerősítették, hogy az Egyesült Államok a „nyitott” bevándorlás országa, ami ázsiai és latin-amerikai bevándorlók új hullámaival hozta, és megnövelte a családok bevándorlásának jelentőségét. Az 1990-es években, amikor évente 750 ezer és egymillió között volt az országba bevándorlók száma, a beáramlás felgyorsult (Schuck–Munz 1988: viii). A bevándorlók állandó letelepedők voltak, fő kategóriáik pedig: gazdasági bevándorlók, menekültek, menedékkérők, családtagok és dokumentumokkal nem rendelkezők. Hogyan alakította a jóléti állam típusa a bevándorlás domináns formáival és a bevándorlási rezsimmel együttesen az újonnan érkezetek szociális jogait?

A bevándorlók szociális jogai

A bevándorlók a lakosság egészéhez hasonlóan munkaerőpiaci részvételüktől, foglalkoztatási szektoruktól és társadalombiztosítási járulékok fizetésétől függően jutnak szociális támogatásokhoz. Ezzel együtt a bevándorlók a lakosság egészéhez képest csekélyebb valószínűséggel részesültek ilyen ellátásokban, és ha igen, akkor juttatásaik átlagban alacsonyabbak voltak, mint a született amerikaiaké (Parrott et al. 1998: 19). A bevándorlók közül sokan csak kevésbé részesülnek a munkáltatók által biztosított juttatásokban. Például: a bevándorlók magasabb munkaerőpiaci részvételi arányai ellenére az állandó lakosoknak jóval nagyobb arányban (56,3%) nem volt egészségügyi biztosításuk, mint az amerikai állampolgároknak (31,6%). Ennek megfelelően a gazdasági jólétük szempontjából gyakran létfontosságúak a jövedelemfüggő ellátások, segélyek.

Történelmileg visszatekintve láthatjuk, hogy a bevándorlók „jóléti” segélyekhez való hozzájutását korlátozták. 1882-ben a bevándorlási törvény tiltotta a „várhatóan közterhekkel járó” személyek belépését, és 1891-től az ilyen személyeket deportálták (Tienda–Liand 1994: 332). Ennek szellemében a szegénységnyhítás és a közsegélyezés rendszerei, amelyek régtől fogva helyi és tagállami felelősségben működtek, gyakran kizárták az idegeneket a segélyekhez való hozzájutásból. Még a New Deal is csak csekély hatással volt a bevándorlók jogaira a „jóléti” ellátási komponensben. Az 1970-es évek elején viszont két esemény hozott jelentős áttörést a bevándorlók „jóléti” ellátásokhoz jutása terén. Az első az volt, amikor a Legfelső Bíróság 1971-ben úgy döntött, hogy az egyes tagállamok nem tagadhatják meg a jóléti segélyeket az állandó lakhellyel rendelkező idegenektől. Ennek eredményeként az állami segélyprogramokban feloldották a nem állampolgárok jogosultságának korlátozásait. A második ilyen jelentőségű esemény 1972-ben a Supplemental Security Income Program³ volt. Ez az SSI rövidítéssel ismert ellátási rendszer egy egységes – azonos ellátásokra és jogosultsági kritériumokra

³ Kiegészítő biztonsági jövedelem program, egy jövedelemfenntartó támogatás (*a ford.*)

épülő és szövetségi szinten kezelt – nemzeti jóléti programmá alakította az időskorúak, a vakok és a fogyatékosokkal élők szövetségi programjait. Ez a szabályozás kezdettől fogva kiterjedt a legálisan állandó lakhatással bírókra, és a Szenátus még kiegészítette a törvényt a menekültekre és a humanitárius okokból időlegesen beengedettekre is (Parrott et al. 1998: 4, 28). Ezzel utat nyitottak a jövedelemfüggő ellátások szintjein is más segélyekhez, hiszen az SSI kedvezményezettjei ilyenekre – például a Food Stamps néven ismert élelmiszerutalványokra vagy a Medicaid elnevezésű egészségügyi ellátásra – is jogosultak lettek.

A belépési kategóriák jelentősége a menekültek teljesen más módon alakuló szociális jogai terén is kimutatható, és a jóléti ellátásokat illetően a politikai, illetve a gazdasági bevándorlók igencsak élesen eltérő bánásmódja tapasztalható. A menedéknyújtás amerikai politikái különböznek Németországtól és Svédországtól, mert az Egyesült Államok csak később ismerte el a genfi egyezményeket. Kezdetben a kommunisták által üldözöttek ad hoc módon kaptak letelepedési támogatást. Az 1960-as évek elején életre hívott első ilyen szövetségi program a kubai menekülteknek biztosított pénzügyi ellátást, orvosi és oktatási támogatást. Végül az 1980-as Refugee Act⁴ intézményesítette a menekültek letelepedésének támogatását, és elfogadta az ENSZ-egyezmény menekültekre vonatkozó meghatározását (Tienda–Liang, 1994: 337–338). A segítség a menekültkategorióba sorolt minden személyre kiterjedt, ellentétben más bevándorlókkal, akik csak kimutatható szükséglet és más jogosultsági kritériumoknak való megfelelés esetén juthattak jóléti segélyekhez. Szinte észrevétlenül – és a szociálpolitikai irodalom által sem említve – az érdemes szegények egy új kategóriával bővültek.

Az ellátásokhoz való hozzájutásban további differenciálódást jelentett, amikor az illegális bevándorlás és az új bevándorlók jóléti segély igényléseiről szóló jelentések az 1980-as években megszorító törvények meghozatalára sarkallták a Kongresszust. Egy 1980-as törvény megerősítette a menekültek jótállóinak anyagi kötelezettségeit, amikor a törvényes állandó lakhatással rendelkezők jóléti ellátásokhoz való hozzájutásának előfeltételeként általában három évre emelte a helyben lakás követelményét (Parrott et al. 1998: 5–6). A megszorítások nem vonatkoztak a menekültekre, akik immár rögtön az Egyesült Államokba való belépésük után a jóléti ellátásokra jogosult legnagyobb csoportot alkották. Végül, a legalizált bevándorlókat öt évre kizárták a segélyek igényléséből; akik ezen idő alatt bármely jóléti támogatást igényeltek, kirekeszthetők voltak az 1986-os legalizálási programból (Tienda–Liang 1994: 339). A bevándorlók szociális jogainak fokozódó rétegződése a következő évtized fő tendenciáját vetítette előre.

⁴ Menekültügyi törvény (*a ford.*)

„Jóléti reform” és a bevándorlók szociális jogai az 1990-es években

Az évtized legfőbb „jóléti reformja” – az 1996-os Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act⁵ (PRWORA) – radikálisan átalakította a bevándorlók szociális jogosítványait. A jogosultság alapelvénvé tette az állampolgárságot, és a jövedelemfüggő szövetségi ellátásokhoz való hozzájutás terén megkülönböztette a jogosulatlan és jogosult idegeneket. A jogosulatlanok közé a dokumentumokkal nem rendelkező idegenek mellett még legális állandó lakhatással bírók is tartoztak. Ők csak sürgősségi orvosi ellátásra és bizonyos élelmezési támogatásokra voltak jogosultak. A jogosult idegenek csoportjába tartoztak a letelepedésük első öt-hét évében levő menekültek, olyanok, akik az Egyesült Államok fegyveres erőinél szolgáltak, és azok a bevándorlók, akik 40 negyedévnnyi (10 év) biztosítással járó foglalkoztatási viszonyt igazoltak. A második elválasztó vonal a szigorúbb megfelelési szabályok alapján legálisan jogosult bevándorlók és a jövedelemteszthez kötött szövetségi ellátások teljes körére jogosult honosított polgárok között húzódott. Egy további megosztás áll fenn a törvény meghozatala előtt bevándoroltak, illetve a későbbi, s így a korábbi jogosultságokkal nem rendelkező bevándoroltak csoportjai között. A felelősség szintén módosult azáltal, hogy átkerült az egyes államok szintjére: itt kellett meghatározni a legális bevándorlók jogosultságát szövetségi és állami segélyprogramokban és kialakítani a szövetségi támogatásokat kiváltó saját programokat (Fix–Passel 2002). A következők egy nem állampolgárok szociális jogainak további töredezése lett, mivel egyes államok kialakították saját programjaikat és biztosítottak jogosultságokat a bevándorlóknak, mások viszont nem (Pavetti 2001).

Ezzel egy időben az 1996-os Illegal Immigration Reform and Immigrant Responsibility Act⁶ megszigorította a jótállók (kezesek) kötelezettségeit. Bevezettek egy jövedelmi követelményt: a bevándorlóért kezességet vállalónak a szövetségi szegénységi küszöb 125 százalékát meghaladó jövedelemmel kellett rendelkeznie. A kezes jövedelmét a bevándorló ellátásra való jogosultságának meghatározása során figyelembe veszik, ami a legtöbbször elutasítással jár. A kezesnek egy írásbeli jogi nyilatkozatot is kell tennie, amelyben vállalja, hogy támogatja a bevándorlót állampolgársága megszerzéséig, vagy amíg 40 negyedévet le nem dolgozott, ami egy öt-tíz éves kötelezettségvállalás. Ez idő alatt a kezestől bármely közintézmény visszakövetelheti a bevándorlónak nyújtott bármely ellátás értékét, a támogatási nyilatkozatok a törvény erejével végrehajthatók (Fix–Passel 2002).

Összefoglalva: a „jóléti reform” a jövedelemteszthez kötött programok kedvezményezettjeinek sorából való kiiktatással és az állampolgárookra nem alkalmazott, szigorúbb jogosultsági kritériumokkal drasztikusan szűkítette a bevándorlók jogosítványait. Közel egymillió nem állampolgár veszítette el ellátásait

⁵ A személyes felelősség és a munkalehetőségek összeegyeztetésének törvénye, ami a munkavállalást és az ellátásokra való jogosultságokat szabályozta. (a ford.)

⁶ Az illegális bevándorlás reformjának és a bevándorlók felelősségvállalásának törvénye (a ford.)

(Fix–Passel 2002: 182). A jogosultsági szabályokban a legdrámaibb változást az jelentette, hogy a bevándorlóknak 10 éves biztosítást nyújtó munkaviszonyt kellett igazolniuk, míg korábban gyakran már három év után jogosultak lettek. Ez a törvény azáltal, hogy egyedülálló módon megkülönböztette az állampolgárok és a legálisan állandó lakhatással bírók szociális jogait, felerősítette a rétegződést, és megnövelte a szakadékot a gazdasági és a politikai bevándorlók szociális jogai között. Az idő múlásával a törvény elfogadása előtti és utáni bevándorlók jogosultságai közötti egyenlőtlenség egyre többeket érintett. Öt évvel a törvény hatálybalépése után az új szabályok hatálya a legális állandó lakosok kb. egyharmadára terjedt ki (uo.).

Az 1990-es évek törvényhozása a bevándorlási és a jóléti rezsimek megerősítő és versengő logikáit egyaránt tükrözi. A reformok mögött meghúzódó logika jelezte a gazdasági ösztönzők miatti liberális aggodalmakat, és az önmagára támaszkodás fontosságára helyezett hangsúlyt, valamint a „potyautasoktól” való félelmet is. Az eredeti megoldás azt célozta, hogy a bevándorlók jövedelemteszt-hez kötött ellátásait a járulékfizetésüktől tegyék függővé. Ez összhangban volt a liberális rezsim által kedvelt piaci megoldásokkal, és a gazdasági bevándorlók előtt honosításukig el voltak zárva a nem biztosítás alapú ellátások. A bevándorlási rezsim befogadó logikája viszont az ötéves állandó rezidensi státuszt követően elnyerhető állampolgárság lehetőségével az ellátásokhoz való hozzájutás alacsonyabb küszöbét biztosította. A kezességvállalás megszigorított feltételei, különösen a jövedelmi követelmény, a családegyesítések osztálydimenzióját erősítették meg azáltal, hogy korlátozták az alacsony jövedelmű állampolgárokat és legális bevándorlókat abban, hogy családtagjaikat az országba hozzák. Valójában mind a bevándorlási, mind a jóléti rezsim rétegződést teremt a nem szegények és a szegények jogai között azáltal, hogy a szegényebbeknek kevesebb jogot biztosítanak.

Németország: konzervatív jóléti rezsim és kirekesztő bevándorlási rezsim

Németországot gyakran a konzervatív-korporatív jóléti rezsim prototípusaként említik. Az ilyen rezsimben központi szerepe van a bismarcki társadalombiztosítási programoknak; ezek pedig szorosan összefonódnak a foglalkoztatási teljesítménnyel, amit a szigorú munkatesztek és a járulékok arányos juttatásokat előíró ekvivalencia elve egyaránt tükröznek. Ez hat az ellátásokhoz való hozzájutásra, a juttatások pedig felerősítik az osztályok és nemek szerinti különbségeket (Scheiwe 1994). A foglalkoztatási teljesítményt még az a közsegélyezési rendszer is jutalmazta, amelyben a munkanélküli-segély szintjei magasabbak voltak, mint a hagyományos segélyeké. A munkanélküli-segély folyósításának időtartama sem volt korlátozott a munkanélküliségi biztosítás ellátásait kimerítő esetben.

Az 1990-es évek elején Németország a bevándorlás egyik fő célországa volt, az újonnan érkezettek számát tekintve második volt az Egyesült Államok után. Mégis, ahogy ezt számos megfigyelő jelezte, a politikusok ragaszkodtak ahhoz a nézethez, hogy Németország nem bevándorlási cél. Ez a paradox helyzet első-sorban az etnikumon alapuló német állampolgárság kirekesztő fogalmából, másodsorban a háború utáni bevándorlás változó mintázatából adódott. Az etnikai állampolgárság a más nemzetből származó bevándorlók befogadását megtagadta, de a német eredetűek leszármazottjait vagy németek hozzátartozóit befogadta. A német nemzetiségű bevándorlók (*Aussiedler*) Németországba érkezésükkor kérhették az állampolgárságot. Ezzel ellentétben más bevándorlóknak az állandó lakhatási engedélyért és a honosításért szigorú követelményeket kellett teljesíteniük. Egy külföldi tízéves folyamatos egyhelyben lakás után vált jogosulttá diszkrecionális (az elbírálástól függő) honosításra és tizenöt év után igényelhetette a német állampolgárságot. A szabályok szerint a honosított polgároknak le kell mondaniuk előző állampolgárságukról, miközben egyre több „Aussiedler” ket-tős állampolgársággal rendelkezik. Nem meglepő, hogy az a szögesen ellentétes bánásmód, amelyben ez a bevándorlási rezsim a bevándorlók különböző típusait részesítette, befolyásolta szociális jogaikat is. A bevándorlási rezsim kirekesztő természete nemcsak az állampolgárság etnikai koncepcióján, hanem már 1980 óta egy, a bevándorlókat differenciált jogok szerint rétegekre különítő komplex engedélyezési rendszeren és a menedéket kérőket célzó megszorító intézkedéseken alapult.

A háború utáni bevándorlás három hullámban zajlott, amelyek során a német származású bevándorlók mellett egyre nagyobb számban érkeztek külföldiek. A politikai menedékjog alkotmányos védelme és a háborút követő kitelepítések a német nemzetiségűek visszatelepüléséhez vezettek. Ezt az első hullámot közel másfél évtizednyi munkaerő-bevándorlás követte az ún. vendégmunkás rendszer keretében, ami importált dolgozók időleges ott-tartózkodását tette lehetővé. Amikor 1973-ban véget ért a munkaerő migrációja, a bevándorlás főként a családtagok és menekültek érkezéséből állt. Az 1990-es évek elején a Szovjetunió összeomlásával soha nem tapasztalt mértékben jöttek mind menedéket kérők, mind az ún. etnikai német bevándorlók. Ekkor azonban az „Aussiedler”-ek német volta erősebben meg is kérdőjeleződött, mint korábban, sokan inkább tekintették őket külföldieknek, mint németeknek.

A bevándorlók szociális jogai

A német jóléti állam erős munkaközpontúsága a külföldi munkások szociális jogainak kiterjesztésével több szempontból is jól illeszkedik a munkaerő-bevándorláshoz. A szociális ellátásokra való jogosultság alapelve a munkaerőpiaci részvétel volt, és a szakszervezetek alig várták a külföldi munkásoknak a korporatív jóléti államba való betagozását, hogy elkerüljék a bérekért és munkahelyekért folyó versenyt. Ennek megfelelően a külföldi munkások több szociális támogatásra való

jogosultságot élveztek, mint az egyesült államokbeli bevándorlók, és szociális jogaikat európai egyezmények és kétoldalú megállapodások tovább erősítették. A jóléti állam típusának megfelelően a külföldi munkavállalók orvosi ellátást és táppénzt nyújtó egészségbiztosítással, időskori nyugdíjjal és rokkantsági támogatásokkal, munkanélküliségi biztosítással és gyerekek után járó támogatással rendelkeztek. Sőt, ezek a jogosultságaik nem korlátozódtak a német állam területére. A nyugdíj és a családi pótlék például „exportálható”, bár a gyermekek utáni támogatást csökkentett színvonalon fizették, ha a gyermek olyan országban élt, ahol a létfenntartás költségei alacsonyabbak, mint Németországban. A külföldi munkások feleségei sem voltak jogosultak a nyugdíjrendszer keretében támogatásra Németországon kívül (Guiraudon 2000a).

A külföldi munkásoknak e bőkezű rendszerekbe integrálása azonban két vonatkozásban kevésbé volt előnyös, mint a német dolgozók számára. Először is, az ellátások a keresetektől és a járulék fizetésének időtartamától függenek, ezért a német munkások általában magasabb ellátásokban részesültek, mint a külföldiek. Másodsor, a vendégmunkás rendszer csúcsán a külföldiek biztosítási befizetései rendre meghaladták az általuk kapott juttatásokat (Ginsburg 1994, Morris 2002). Az 1990-es évek elején a nem német bevándorlók még mindig nettó befizetők voltak, annak ellenére, hogy növekvő mértékben részesültek ellátásokban. A német állampolgárok magasabb nyugdíjaik és magasabb munkanélküli-ellátásaik miatt profitáltak többet a rendszerből (Kurthen 1998; 203–204), annak ellenére, hogy a bevándorlók munkanélküliségi rátája magasabb volt.

A bevándorlási rezsím jellemzői hatást gyakoroltak a külföldiek szociális jogaira. A bevándorlók formálisan ugyan jogosultak voltak szociális segélyre, de ennek igénybevétele veszélyeztette lakhatási engedélyük megújítását. A segély tartósabb igénybevétele kiutasításhoz is vezethet, és az állampolgárság megszerzésére is jogosulatlaná teszi a bevándorlókat (Diehl–Blohm 2003: 142–143). Állandó lakhatási engedély megszerzése előtt különösen hátrányos a bevándorlónak igénybe vennie jóléti ellátást. A szociális jogosultságok a munkahelyhez kötődtek, erre rímelve a lakhatási és a tartózkodási engedélyek szempontjából is alapfeltétel volt a foglalkoztatás. A korlátozott munkavállalási engedéllyel rendelkező bevándorló különösen sérülékeny helyzetben volt. Az ilyen engedély csak bizonyos típusú munkára vagy munkáltatóra vonatkozik, azzal a feltétellel, hogy adott tevékenységre nem áll rendelkezésre más dolgozó. Amennyiben a foglalkoztatási hivatal egy éven belül nem tudott munkát találni a bevándorlónak, azt úgy értékelték, hogy az illető számára a munkaerőpiac zárva van, és így megvonták tőle a munkanélküli-ellátásokat (Faist 1995b: 183). A foglalkoztatási részvétel mellett a támogatásokra nem hagyatkozó és legalább ötéves járulékfizetéssel is demonstrált önfenntartás szintén döntő. A társadalombiztosításba általában beszámított időként számon tartott, tanulással vagy gondozással töltött időszakok azonban nem számítanak be a korlátlan lakhatási engedélyhez szükséges követelmény teljesítésébe (Hansen et al. 2002: 23), ami a nők számára hátrányos. Röviden, a munka Németországban döntő kapocs a jóléti és a bevándorlási rezsimek között.

A munkaerő-bevándorlás felfüggesztésével a családtagok képezték a migráció legnagyobb áramlatát; a velük való bánásmód aláhúzza a nemek közti hagyományos viszonyoknak a bevándorlási rezsimre gyakorolt hatását. A férfi kenyérkereső felfogásnak megfelelően, és eltérően az amerikai és svéd gyakorlattól, az érkező házastársat négy évre eltiltották a munkavállalástól; amely időszakot 2000-ben két évre csökkentették (Morris 2002: 35). Az újraegyesített családnak meg kellett felelni a férfi kenyérkereső egyetlen jövedelmére alapozott gazdasági önfenntartási tesztnek. Sőt, a családtagok 1990-ig csak a letelepedett bevándorló jogjaiból származtatott jogokkal rendelkeztek; csak a háztartásfőnek volt lakhatási engedélye. A külföldiekre vonatkozó 1990-es törvény, az Ausländergesetz állapította meg a házastársak és gyerekek lakhatáshoz fűződő egyéni jogait. A családgyejesítéssel érkező feleségeket azonban az állandó lakhatási engedélyhez előírt, ötéves társadalombiztosítási járulékfizetés kötelezettsége diszkriminálja, hiszen nincs azonnali belépési lehetőségük a munkaerőpiacra. Az ilyen szabályok megtagadják a személyes egyéni jogokat, és tartósítják a férfi kenyérkeresőtől való függést. Azt mutatják, hogy a nemek közti hagyományos viszonyok egyaránt alakították a jóléti és a bevándorlási rezsimet.

A német biztosítási programok a bevándorlók differenciált ellátásaival jártak, a belépési kategóriák pedig a szociális jogok további rétegződéséhez vezettek. A menedéket kérők munkavállalási joguk folytonosan változó feltételei miatt csak korlátozottan jutottak biztosítási ellátásokhoz; a szociális jogaik ezzel szemben azon múltak, hogy folyamodtak-e köztámogatásért. A menedéket sikertelenül kérelmezőknek ún. megtűrt jelenléte (*duldung*) engedélyeztek, vagy humanitárius státuszba (*befugnis*) kerültek. A megtűrt bevándorlóknak a menedékkérőkhöz hasonló elhelyezési és támogatási jogaik voltak, míg a humanitárius státuszúak, bár több jogot élveztek, de továbbra is bizonytalan helyzetben voltak. Csak hat év elteltével lettek teljes körű foglalkoztatási jogaik, és csak elbírálás alapján lehettek jogosultak szociális lakásra. Sem családi pótlékra, sem családi újraegyesítésre nem voltak jogosultak.

A menekültstátuszt a német Alaptörvény vagy az ENSZ-egyezmény alapján sikeresen elnyerők jogai drámai átalakuláson mennek keresztül, de itt is differenciálódás zajlik, az alkotmány szerinti menekültek erősebb jogokat élveznek. Ők a jóléti ellátások szélesebb körére – rendszeres segélyekre, lakhatási támogatásokra, gyereknevelési ellátásra, pénzbeli oktatási támogatásra – jogosultak, joguk van családgyejesítésre és nem korlátozott lakhatási engedélyre. Az Alaptörvényben meghatározott státuszt élvező menekülteknek a munkavállalási engedélye sem korlátozott, ami a német és más EU-polgárokkal azonos foglalkoztatási jogokat jelent, s egyúttal hozzáférést a munkaügyi hivatal szolgáltatásaihoz, a munkaközvetítéshez nyújtott támogatáshoz és az aktív munkaerőpiaci támogatásokhoz (munkahelyteremtéshez és képzéshez) (Heinelt 1993, Morris 2002).

A német származású bevándorlók még előnyösebb helyzetben voltak. Mivel őket állandó betelepülőknek tekintették, ezért más bevándorlók számára nem biztosított, speciális szociális jogokat élveztek. A legfontosabbak ezek között

a kamatmentes hitelekre, a kedvezményes lakáshoz jutásra, a speciális nyelv- és képzési tanfolyamokra való jogosultságok, a munkavállalási jog és a társadalombiztosítási járulékfizetéstől való mentesség. A járulékfizetés alóli mentesség ellenére jogosultak lettek nyugdíjakra, a munkanélküliek és a fogyatékosággal élők ellátásaira (Heinelt 1993, Ginsburg 1994, Munz–Ohliger 1998.)

Bevándorlók és jóléti megszorítások az 1990-es években

A megszorító intézkedéseknek három célcsoportja volt az 1990-es években: az „Aussiedler”-ek, a menedékkérők és azok, akik nem kapták meg a menekültstátuszt. A német etnikumú bevándorlók kedvezményezett helyzete több lépcsőben erodálódott. A közvetlen pénzbeli segílyt csökkentették, és a nyelvoktatás időtartama egy év helyett hat hónap lett. Azoknak a német etnikumú bevándorlóknak a nyugdíjait is megválták – először 1991-ben, majd 1996-ban ismét –, akik származási helyükön már jogosultak voltak ellátásokra. A Németországban születettek nyugdíjának csak 60 százalékát kapták, és az újabb (1996 májusát követően érkezett) német etnikumú bevándorlók már csak minimumnyugdíjra jogosultak. Végül, az 1990-es évek közepe óta a német származású bevándorlók elvesztettek olyan támogatásokat, mint a kedvezményes lakáshoz jutás és a szakmai képzés biztosítása (Heinelt 1993: 89, Munz–Ohliger 1998: 171–172).

Az „Aussiedler” státusz megítéléséhez egyre több megszorítás társult, hogy ezt a kategóriát aztán ki is vezessék. Az 1990-es évek elején szigorították a német identitás bizonyítását, és az „Aussiedler” státusz megszerzéséhez kötelezővé tették a nyelvi tesztet. 2010-től az etnikai németek 1992 után született leszármazottjai egyénileg már nem jogosultak erre a speciális státuszra (Munz–Ohliger 1998: 188, 196).

A menedékkérők ellátásaira vonatkozó 1993-as Asylbewerberleitungsgesetz újraszabályozta ennek a csoportnak a korábban a szövetségi segélyezési törvényben, a Bundessozialhilfegesetz-ben meghatározott jogait. Az 1993-as törvény hatálya alatt a menedékkérők csak ott-tartózkodásuk első évében voltak jogosultak természetbeni támogatásra, pénzbeli ellátásaikat pedig a minimumsztenderdnél 20 százalékkal alacsonyabban állapították meg. Jogosultságuk időtartamát viszont 1997-ben egy évről háromra emelték (Minderhoud 1999: 141, Morris 2002: 41–42, 47).

A menedéket kérőket hátrányosan érintették a politikai menekültek alkotmányos jogainak változtatásai is. 1993-ban az Alaptörvényt úgy változtatták meg, hogy a politikai menedékjog nem vonatkozott többé a biztonságos harmadik országból Németországba érkező menedékkérőkre, akik ezen országokba rögtön visszafordíthatók lettek. A módosítást az Európai Unión belüli menedékjogot biztosító folyamatok harmonizálására irányuló nyomás ellenére léptették hatályba.

Jól kivehető tehát a közös stratégia e három csoport kezelése terén. Ez egyaránt jelentette a szociális ellátásokra való jogosultságaik lényeges csökkentését és

a belépési kategóriák szigorítását. 2010-től az „Aussiedler” státusz meg is szűnt. Az alkotmányos politikai menedékjogot úgy módosították, hogy alkalmazása szűküljön, és az 1990-es években különösen alacsony volt a menedékjogban részesültek aránya.

Ezt a stratégiát a német politikában erősen kontraproduktív jelenségek kísérték. A kirekesztő rezsim jelentős akadályokat állított a letelepedésre és az állampolgárság elnyerésére törekvő bevándorlók elé, anélkül hogy közvetlen intézkedésekkel segítette volna őket a követelmények teljesítésében. A német nyelv ismerete feltétele az állampolgárságnak, de hivatalos nyelvoktatási programokat elsősorban az etnikai német bevándorlóknak nyújtottak. Hasonlóképpen, az önellátás is feltétele az állandó lakhatási engedélynek és az állampolgárságnak, de a korlátozott munkavállalási engedély különösen nehézzé teszi a munkahelyhez és a megfelelő jövedelemhez való hozzájutást.

Az elmúlt évtizedben ugyanakkor a bevándorláspolitikai rezsim kizárólagossága több szempontból módosult, és csökkent az égbekiáltó ellentmondás az azonos etnikumúak és a más etnikai háttérből származó bevándorlók jogai között. Először is, az 1999-es állampolgársági törvény, a Staatsangehörigkeitsrecht új lehetőségeket nyit a német állampolgárság megszerzésére a nem német bevándorlók Németországban született gyermekei számára. A honosításhoz szükséges állandó legális ott-tartózkodás időtartamát leshállították nyolc évre (Morris 2002). Másodsorban, az etnikai német bevándorlók kedvezményezett helyzetének megszüntetése kiküszöbölte a bevándorlók származás szerinti privilegizálását. Egy kevésbé hízelgő értelmezésben ezt a változást az etnikai német bevándorlók újabb hullámainak növekvő „mássága” eredményezte. A döntéshozók a befogadó helyett a kizáró megoldást fogadták el: a többi bevándorlóval azonos alapon kizárhatók lettek az etnikai német bevándorlók is.

Svédország: szociáldemokrata jóléti rezsim és befogadó bevándorlási rezsim

A szociáldemokrata jóléti állam megkülönböztető jegye az állampolgárságra és univerzális programokra alapozott ellátások rendszere. A háborút követő időszakban az állampolgári jogon járó támogatásokat a munkához kötött ellátások egészítették ki, ami egyes elemzőket arra készítetett, hogy az univerzális támogatások szerepének csökkenését és a konzervatív-korporatív rendszerrel való konvergenciát hangsúlyozzák. Ki kell azonban emelni, hogy az állampolgári ellátások és a jövedelemarányos támogatások kombinálása teljesen más elosztási hatásokkal jár, mint a jövedelemteszthez kötött segélyek és a munkához kötött biztosítási támogatások kombinálása az Egyesült Államokban és Németországban. További különbség, hogy a közelmúltig a munkatesztek kevésbé voltak szigorúak, és az ellátások megállapításában a biztosítottak járulékaik csekélyebb jelentőségű-

ek voltak; több svéd ellátást az adókból finanszíroztak, és a járulékfizetés terhe a munkáltatókra hárult. Különbséget jelent az is, hogy Svédországban a lakoságnak megkülönböztetés nélkül joga van a helyi önkormányzatok által nyújtott szolgáltatások igénybevételére. Végül megkülönböztető jellemző volt még a teljes foglalkoztatás és a mindenkinek biztosított jog a munkavállaláshoz.

A svéd bevándorlási rendszer a háborút követő időszakban lett befogadó jellegű, és alapelvét az ott-tartózkodáson alapuló jogok (*ius domicilii*) képezik (Hammar 2003), ellentétben a születés helyére alapozott jogokkal (*ius soli*), ami az Egyesült Államokra jellemző. Ahogy egy, a bevándorlók szavazati jogai mellett érvelő bizottság jelentése találóan érvelt, „a lakhatás vagy ott-tartózkodás elve az az előfeltétel, ami a közjogokat szabályozza” (SOU 1975: 15: 100). Kezdetben az észak-európai országok Svédországban letelepedett állampolgárainak jogai nagyon hasonlóak voltak a svédekéhez. Később a helyi lakos státuszt és a jogokkal járó ott-tartózkodást kiterjesztették más bevándorlókra. A külföldiekre vonatkozó 1954-es Aliens Act jelentette a helyi lakos státusz más bevándorlókra történő kiterjesztésének óvatos kezdetét. Az átmeneti látogatók és az állandó letelepedettek között különbséget téve, az utóbbiak számára ez a törvény bevezetett egy speciális állandó lakhatási engedélyt, amivel megerősítette a letelepedéshez való jogukat. Az 50-es évek közepén a nem állampolgárok három csoportja kapott helyi lakos státuszt: a többi északi ország állampolgárai, a politikai menekültek és az állandó lakhatási engedéllyel rendelkező bevándorlók (Borevi 2002: 80–81).

A bevándorlási rendszer befogadó természete tükröződött az engedélyezési rendszer egyszerűsítésének tendenciájában, a menekültek tág meghatározásában és a genfi egyezmények szerinti menekültekkel, valamint az emberességi okokból menedékjogot nyertekkel való azonos bánásmódban, a családi újraegyesítés megengedő szabályaiban, valamint a bevándorlók kulturális és politikai jogainak bevezetésében. A hazai nyelvi reform és a nemzetiségi egyesületeknek nyújtott támogatások révén kulturális örökségük megőrzésére bátorították a bevándorlókat, és egy alkotmánykiegészítéssel erősítették meg a bevándorlók jogait. 1975-ben a bevándorlók szavazati jogot kaptak, és indulhattak helyi és regionális választásokon. Ezek az intézkedések élesen különböznek a német bevándorlási rendszertől, a nem állampolgárok politikai jogai tekintetében pedig az Egyesült Államokétól.

A folyamatosan befogadó bevándorlási rendszer anomáliája, hogy az állampolgárságot továbbra is a családi származás (*ius sanguinis*) elve határozza meg (szemben a bevándorlási rendszer „*ius domicilii*” elvével – *a ford.*). A honosítás feltételei azonban meglehetősen liberálisak, egyes esetekben még az egyesült államokbelieknél is liberálisabbak voltak; a honosítási arány pedig magas. Az ott-tartózkodás követelményét hét évről ötre szállították le; nincs nyelvi vagy polgári teszt, sem pedig állampolgári hűségeskü. Az állampolgárságot szabályozó 2001-es Nationality Law azzal, hogy megszüntette a honosított svéd állampolgároknak az előző állampolgárságukról való lemondási kötelezettségét, és bevezette a kettős állampolgárságot, javította a honosítás kilátásait.

A háborút követő bevándorlás főbb formái több szempontból hasonlítanak a német mintához. Közvetlenül a háború után toborozták az első külföldi munkásokat, és a bevándorlásnak a munkaerő migrációja volt az uralkodó formája, egészen hirtelenül 1972-ben bekövetkezett. Majd a családtagok és menekültek képezték a bevándorlás fő forrásait. A családgyesítés az 1970-es évek közepén a bevándorlásnak közel felét tette ki (Lundh–Ohlsson 1999). Németországhoz hasonlóan, az 1990-es évek elején Svédország is a menedékkérők nagy tömegének beáramlását élte meg.

A bevándorlók szociális jogai

Első pillantásra az állampolgárságot a jogosultságok meghatározó elvévé tenni nem látszik etikusnak a más nemzetiségű bevándorlók szociális jogai tekintetében. A helyben lakás azonban egyre inkább kiszorította az állampolgárságot, mint jogosultsági kritériumot. Emellett a munkához kötött ellátások növekvő súlya segített megerősíteni a bevándorlók állampolgárságra alapozott nyugdíj- és fogyatékosági ellátási igényeit.

Kezdetben a bér- és munkafeltételeket illetően a külföldi munkásokat megkülönböztetés nélkül alkalmazták, és a munkanélküliségi, valamint a munkahelyi baleseti ellátásokhoz is egyenlő hozzáférésük volt. Jogaik az 1950-es évek végétől javultak, amikor a munkaerőpiaci részvételre alapozott jogokat (mint az öregségi és rokkantsági keresetarányos nyugdíjakat, a megemelt betegségi ellátást és a szülői támogatásokat) törvénybe foglalták. A többi ellátást, a nemzeti egészségbiztosítást, a gyermek- és lakhatási támogatásokat, valamint a szociális segélyezést rövid ott-tartózkodás után tették a bevándorlók számára elérhetővé.

A bevándorlók szociális jogai tehát Svédországban és Németországban erősebbek voltak, mint az Egyesült Államokban. E két országban az ellátások szélesebb köréhez volt hozzáférésük. Milyen különbségek voltak a külföldi munkások szociális jogait illetően a jogosultságokat a munkaerőpiaci részvételre alapozó Németország és a számos jogosultságot az állampolgársághoz vagy a helyben lakáshoz kötő Svédország között? Az első eltérés, hogy Svédországban a munkatesztek kevésbé voltak szigorúak, s ezáltal kedvezőbb volt a bevándorlók ellátásokhoz való hozzájutása. A második a családtagok egyéni jogosultságai, amik a svédországi ott-tartózkodás esetén jártak; míg Németországban a biztosított dolgozó jogaiból származtak jogosultságok a családtagokra, akik nem szükség-szerűen tartózkodtak az országban. Továbbá, Németországban a gyerekek után járó támogatást a családról gondoskodó apának fizették, míg Svédországban ezt a támogatást a gyerekek jogának tekintették, és rendszerint az anya kapta. A kereső munkahellyel nem rendelkező anyáknak járó anyasági ellátás Németországban egy származtatott jog volt, míg Svédországban az anyák egyéni joga. Végül, amikor valamely jogosultság az ott-tartózkodáson alapult, akkor Svédországban nem volt különbség a gazdasági és a politikai bevándorlók szociális jogai tekintetében.

Amikor azonban a jogosultság feltétele az állampolgárság volt, akkor Svédországban a bevándorlók kedvezőtlenebb helyzetben voltak, mint Németországban.

A legbonyolultabb kérdés az állampolgárságon alapuló alapnyugdíj volt, ami időskorúak, fogyatékossgal élők és túlélő családtagok támogatását biztosította. A helyzet végül 1979-ben oldódott meg, amikor az alapnyugdíjra való jogosultságot összekötötték a keresethez kötött nyugdíjrendszerrel (ATP). Bárki, aki rendelkezett a minimális ATP-nyugdíjhoz szükséges hároméves keresettel, egyúttal jogosulttá vált az állampolgári nyugdíjra is. Az állampolgársággal nem rendelkezők 10 év ott-tartózkodást követően részesülhettek az időskorúak alapnyugdíjában, az egészségkárosodottaknak járó alapnyugdíjat viszont már egy év helyben lakást követően igényelheték, amennyiben az országba érkezésükkor még nem állt fenn fogyatékossguk (Elmér 1994). Ez a megoldás kétségtelenül lejjebb szállította az alapnyugdíjhoz való hozzájutás korlátait az időskorúak és a fogyatékossgal élők németországi és egyesült államokbeli társadalombiztosítási ellátásaihoz képest. Összefoglalva, az 1980-as évek elejétől a bevándorlók az állampolgárokhoz hasonló feltételek mentén váltak a jóléti rendszer formális tagjaivá, és belépési kategóriánként is alig különböztek szociális jogaik.

Megszorítások, recesszió és a bevándorlók szociális jogai az 1990-es években

Az 1990-es évek a jóléti állam megnyirbálásának évtizedét jelentették Svédországban, de az Egyesült Államoktól és Németországtól eltérően a csökkentéseknek jóval kevésbé voltak célpontjai a bevándorlók. Ennek ellenére, más sérülékeny csoportokkal együtt a bevándorlók viselték a jóléti állam takarékossgai intézkedéseinek orozslánrészét. A kormány stratégiájának egyik jellemzője a lényegében minden ellátásra egyaránt kiterjedő csökkentés, ami erősebben hatott az alacsony jövedelműekre. A legnagyobb csökkentések 1995–97 között voltak, de a gazdaság újra beindulását követően az ellátások szintjét emelték.

Az 1990-es évek gazdasági visszaesése nagyon keményen érintette a bevándorlókat. A menedékkérők és a háborús menekültek beáramlása egybeesett a háború után időszak leg súlyosabb gazdasági hanyatlásával, és ez rontotta az újonnan érkezettek kilátásait; sokan az évtized végén visszatérő konjunktúrából sem láttak hasznot. Összességében, a bevándorlók foglalkoztatási rátája jelentősen visszaesett, ami csökkentette kereseteiket, és korlátozta a munkaerőpiaci részvételtől függő ellátásokhoz való hozzájutásukat.

Ahogy a bevándorlók összetétele a migráns munkaerőtől a menedékkérők és a menekültek felé tolódott, úgy váltak egyre fontosabbakká a szociális segélyek. A segélyezésnek a bevándorlók általi növekvő igénybevételét a menekültek és politikai menedékkjogot kérők esetében a szociális segélyt helyettesítő más ellátások bevezetésének tendenciája kísérte. Már az 1980-as évek végén a menedékkjogot kérők esetében egy speciális támogatás váltotta fel a szociális segélyt. Az ellátásokat bevezető törvény leszögezte, hogy a menedéket kérőknek joguk van az elfogadható életszínvonalat biztosító támogatáshoz, ami azonos volt a szociális

segélyezést szabályozó Social Assistance Act törvényben lefektetett minimummal (Prop. 1987/88: 80).

A középjobb kormány (1991–94) a menedékkérők és a menekültek ellátásait csökkentő intézkedéseket hozott. 1992-ben a menedékkérők támogatását 10 százalékkal szállította lejjebb a kormány, amit azzal indokolt, hogy az általános megszorítási csomag részeként kellett ezt is visszafogni, hiszen mindenki más esetében is csökkentek az ellátások. A kormány 1993-ban ismét javasolta a támogatások visszafogását és a szociális minimumokhoz való szigorúbb közelítésüket. A menekültek ellátásait érintette az az 1992-es intézkedés, amellyel a helyi önkormányzatoknak lehetőséget adtak a szociális segélynek az ún. bevezető támogatással való felváltására. Az önkormányzatoknak nagyobb mozgásterük volt a bevezető támogatások, mint a szociális segélyek befolyásolására (Prop. 1993/94: 94).

A menedékjogot kérőkkel való megszorító bánásmód az 1990-es években kiszorította a liberálisabb megközelítést is, ami megnyilvánult a szociális jogaik alakulásában. A menedékjogot kérők tömege (1992–94 között több mint 100 ezer fő) beáramlásának kezelése során a kormány ismét bevezette az állandó letelepedési engedélyek helyett az ideiglenes engedélyek gyakorlatát. Ez azt jelentette, hogy az ideiglenes engedéllyel rendelkező bevándorlók nem jelentkezhetek be, mint állandó lakosok, s így nem voltak jogosultak általános társadalombiztosítási ellátásokra (Prop. 1993/94: 94). Ebben az esetben a lakhely szerinti jogok elvének befogadó működésmódját átalakították a társadalmi kirekesztés mechanizmusává.

Az Európai Unió menekültügyi politikáinak harmonizációjával együtt ez az átalakulás a svéd menekültpolitikát korlátozóbbá tette, s közelebb hozta az EU többi tagállaméhoz. A konvergencia ellenére a megkülönböztető elemek fennmaradtak. Az 1996-os kormányhatározat (Prop. 1996/97: 25) a széles körű védelem mellett érvelt, és hangsúlyozta, hogy a menedékjog feltételeinek nehezen követhető részletezésével az ENSZ-egyezmény túlságosan korlátozóan határozta meg a menekültstátuszt. Az ideiglenes engedélyekkel rendelkező menedékkérőknek biztosították a munkavállalás jogát, és gyermekeik oktatáshoz való jogait megerősítették. A törvény – ellentétben a német szabályokkal – az időskorú családtagokkal való családgyejesítés esetében elvetette az önfenntartás és a lakhatási feltételek követelményét. Az eltartás elvetéséhez a fő érv az volt, hogy a svéd állampolgároktól sem várják el idős szüleik támogatását, ezért egy ilyen követelmény a bevándorlók és az állampolgárok jogegyenlőségét sértené (SOU 1995: 75: 164). Végül, a 2001-es svéd állampolgársági törvény a kettős állampolgárságot engedélyezve kiküszöbölte a honosítás legnagyobb akadályát, míg ezt az 1999-es német törvény elutasította.

Következtetés

A jóléti állam legtöbb összehasonlító kutatásától eltérően tanulmányom a bevándorlók szociális jogaira összpontosított, és a jóléti állam típusának a jogosultságok meghatározásában betöltött jelentőségét vizsgálta. Ez a megközelítés különbözik a jóléti államok különbözőségeire csak kevés figyelmet fordító nemzetközi migrációs irodalomtól is. Amint láttuk, a nem állampolgárok az olyan átfogó jóléti államokban, mint a német és a svéd, több jogosultsággal bírnak, mint az Egyesült Államok kevésbé kiteljesedett jóléti államában. Ugyanakkor Németország és Svédország között jelentős különbségek vannak a bevándorlók szociális jogait illetően, ami jóléti rezsimeiknek tudható be. A nemek közti különbségek a szociális jogok terén szintén kimutathatók a női bevándorlók esetében; Németországban kevesebb nő részesül támogatásban, mint Svédországban. Ez utóbbiban a kevésbé szigorú munka- és járulékfizetési kötelezettségek szintén kedveznek a bevándorlók jogosítványainak. Az ellátásokhoz való hozzájutás növeli a bevándorlók gazdasági jólétét, Svédországban az újonnan érkezettek kisebb valószínűséggel élnek a szegénységi szint alatt, mint Németországban (Morissens–Sainsbury 2005).

Ugyanakkor a bevándorlók szociális jogait nemcsak a jóléti rezsim típusa befolyásolja, hanem a bevándorlás formái és a bevándorlási rezsim is. A bevándorlók szociális jogait az egyes országokban különbözővé teszik a bevándorlási formákhoz kötődő belépési kategóriák. A nemzetközi egyezmények szerint meghatározott menekültek az állampolgárokkal azonos szinten vannak; jogi státuszuk szerint a menekültek jogai kevésbé érzékenyek a megszorításokra. A jóléti rezsim típusa nagyjából úgy hat a bevándorlók jogaira, mint az állampolgárokéira. Ezzel szemben a menedékkérők jogai nagyon törékenyek és gyengültek; Svédországban és Németországban nem jogosultak rendszeres segélyre, amire az Egyesült Államokban soha nem is volt joguk. Röviden, az 1990-es évek trendje és az egyesült államokbeli fejlemények azt mutatják, hogy a jogok kiterjesztésének folyamata nem visszafordíthatatlan.

A jóléti és a bevándorlási politikai rezsimek együttes hatására a bevándorlók szociális jogainak eltérő mintái jöttek létre. A rezsimek dinamikáinak egymást megerősítő és ellentétes hatásai is vannak. Az 1990-es években az Egyesült Államokban a jóléti politika problémái felülírták egy befogadó bevándorlási rezsim előírásait. Az 1996-os jóléti reform törvény, a Welfare Reform Act, élesen megkülönböztette egymástól az állampolgárok és a legálisan ott-tartózkodók szociális jogait, ami összehasonlító perspektívában egyedülálló, és cáfolja a konvergenciatételt. A liberális jóléti rezsim jellemzőivel összhangban a törvény a jóléti programok reziduális jellegét tanúsította. Az állampolgárok jövedelemteszthez kötött ellátásait időben korlátozta, a nem állampolgárok előtt pedig lényegében lezárta a főbb jövedelemfüggő programokat mindaddig, amíg nem nyerték el az állampolgárságot, vagy nem fizettek 10 évig társadalombiztosítási járulékokat. A befogadó bevándorlási rezsim a honosítási szabályokon keresztül nyilvánult meg, azáltal hogy a legális letelepedés után 5 évvel lehetett állampolgárságot kap-

ni. A legnagyobb feszültség ugyanakkor abból fakadt, hogy miközben az állampolgárság – függetlenül szüleik (köztük a dokumentumokkal nem rendelkezők) bevándorlási státuszától – az Egyesült Államokban született minden gyerekre kiterjedt, erőfeszítéseket tettek arra, hogy a sürgősségi segély kivételével minden ellátástól megfosssák az illegális bevándorlókat, és megakadályozzák, hogy állampolgársággal rendelkező gyermekeik támogatásaihoz hozzájussanak. A költségen élő bevándorlók kirekesztésének hagyományos álláspontjában és a piacra alapozó önfenntartás hangsúlyozásában a megerősítő logika tapasztalható.

Ezzel ellentétben, a német esetben a bevándorlási rezsím nagy hatást gyakorolt a bevándorlók szociális jogaira. Annak ellenére, hogy a jóléti rezsím „kőbe véste” az ekvivalencia elvét (miszerint az ellátásokat a járulékok határozzák meg), a német etnikumú bevándorlókat mentesítették a járulékfizetés követelményétől. A rezsím kirekesztő elemei ellehetetlenítették, hogy nem német bevándorlók szociális ellátáshoz jussanak. A három ország közül csak Németország állampolgársági törvénye tagadja meg a honosítást a megfelelő jövedelemmel nem rendelkező és támogatásokra szoruló bevándorlóktól, és az engedélyezési rendszerben a siker alapfeltétele a segélyektől független életvitel. A korlátozott munkavállalási engedélyek megfosztották az újonnan érkezetteket a foglalkoztatási jogok teljes körétől. A foglalkoztatási jogok teljességének hiánya további kirekesztő hatással járhat a német szociális védelem alapjait jelentő, a munkaerőpiaci részvételen alapuló biztosítási ellátásokhoz való hozzájutás korlátozott volta miatt. Ezáltal a bevándorlási rezsím és a jóléti rezsím között feszültség áll fenn. A munka a fő összekötő kapocs a két rezsím között, amelyek a differenciálás és a kirekesztés célzásával egymást kiegészítő logikát mutatnak. Hasonlóképpen központi jelentősége van mindkét rezsímben a járulékoknak, amelyek meghatározzák az ellátások szintjét, követelményei az állandó tartózkodási engedélynek, s ezzel az állampolgárságnak.

A svéd esetben a jóléti és a bevándorlási rezsímek két fő eleme tűnik a bevándorlók befogadásával ellentétesnek: az állampolgárságra alapozott szociális jogok és a családi származáson (*ius sanguinis*) alapuló állampolgárság. Mindkettőt erodálták a lakhely elvére alapozott intézkedések, amelyek a jóléti és a bevándorlási rezsímeket kötik össze. Az egyenlőség elve szintén növelte a bevándorlók szociális jogait, és segítette a fellépést egyrészt az újonnan érkezettek és az állampolgárok jogainak különbségei ellen, másrészt a bevándorlókon belüli megosztottságot kiváltó különbségek ellen. A szociális jogegyenlőség fogalma vezetett a svéd állampolgárság és az idős szülőkkel való családdegysítés önfenntartási tesztjének eltörléséhez.

Végül, milyen következtetés vonható le ebből az elemzésből a konvergencia és divergencia vitát illetően? A bevándorlással foglalkozó nemzetközi szakirodalom újabb az állampolgársági törvényeket, az integrációs politikákat, valamint a menekült- és bevándorlási politikákat illetően a konvergenciát hangsúlyozza. Az itt megvizsgált három ország bevándorlási rezsímjeit illetően léteznek a konvergencia elemei. A rezsímek korai 2000-es években kimutatható kulcsjel-

lemzőinek összehasonlítása azonban jelentős eltéréseket tárt fel (lásd: *Függelék*). A fokozottabb mértékű befogadásra utaló fejlemények ellenére Németország még mindig megszorítóbb módon nyújtott menedékjogot, és az állandó letelepedési engedély, a családdegyesítés, valamint az állampolgárság odaítélése tekintetében a legszigorúbb szabályokat alkalmazta. A 2004-es bevándorlási törvény egyszerűsítette az engedélyezési rendszert, de nem változtatta meg a rendszer alapjait: a foglalkoztatás, az önfenntartás és a hozzájárulások jelentőségét a letelepedési engedély megszerzésében – és ezek az elemek továbbra is hatást gyakorolnak a bevándorlók szociális jogaira. Röviden, a különböző bevándorlási rezsimek különböző válaszokat adnak, ami az eltérő politikai örökségek súlyát, valamint a kirekesztéssel és befogadással kapcsolatos politikai logikák eltéréseit tükrözik.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm a Rockefeller Alapítványnak és a Woodrow Wilson Nemzetközi Kutató Központnak a kutatás finanszírozását, a Bellagio Központnak a tanulmány első változatának megírásához 2003-ban nyújtott ideális munkafeltételeket. Köszönet illeti az értékes észrevételekért a Journal of European Social Policy szerkesztőit és a két bírálót, Welat Songurt, Ann Morissenst, Maritta Soininent és Karin Borevit.

Függelék

F1. táblázat: A bevándorlási rezsimek befogadást és kirekesztést jelző indikátorai 2000 táján*

Menedék	Menedékkérők száma	Elismerés aránya, %
Egyesült Államok	40 867	58,7
Németország	78 564	16,6
Svédország	16 000	55,9

Állandó lakhely	Állandó lakhely követelménye	Más követelmények
Egyesült Államok	0 év	Legálisan engedélyezett állandó lakhatás
Németország	5 év	Foglalkoztatás vagy elégséges jövedelem, 5 év társadalombiztosítási járulékfizetés, megfelelő lakás, német nyelv-, jog- és társadalomismeret
Svédország	0–2 év	

Családegyesítés	Állandó lakhatás	Gyerekek	Házastárs	Idős szülők	Eltartási kötelezettség
Egyesült Államok	0 év	Nincs korhatár	Új kapcsolat esetén 2 év próbaidő	Állampolgárság kötelező	Eltartásra kötelező nyilatkozat, jövedelemteszt
Németország	5 év	16 éves korig	Feltétel nélkül	Speciális esetekben	Megfelelő jövedelem és lakás, kivéve: menekültek
Svédország	0 év	18 éves korig	Új kapcsolat esetén 2 éves próbaidő	60 év felett	Nincs

Honosítás	Állandó letelepedés követelménye	Polgári ismeretek követelménye	Nyelv-ismeret	Hűség-eskü	Megfelelő jövedelem	Büntetlen előélet	Lemondás előző állampolgárságról	Honosítási arány, %
Egyesült Államok	5 év	Igen	Igen	Igen	Nem		Igen	18
Németország	8 év	Közvetve	Igen	Igen	Igen	Igen	Igen	(19)
Svédország	2–5 év	Nem	Nem	Nem	Nem	Várakozási idő	Nem	68

Második generációs bevándorlók	Jogosultak állampolgárságra	Speciális rendelkezések	Állandó lakhely követelménye	Életkor	Egyéb követelmények
Egyesült Államok	Igen	Automatikus	Nincs	Születéskor	Nincs
Németország – ott született	Igen	Igen	Szülők állandó lakhelye	Születéskor	23 éves korban le kell mondani egyéb állampolgárságról
– nem ott született	Igen	Igen	8 év; ezen belül 6 év teljes idejű, amiből 4 év középfokú	21–23	Nyilatkozat
Svédország	Igen	Igen	5 év	18–19	Regisztráció

Integrációs eszközök	Jogosult bevándorlók	Programok	Kiterjedése
Egyesült Államok	Szövetségi szinten menekültnek minősítettek	Letelepedési segély; gyerekeknek és felnőtteknek angol nyelvoktatás	Nagyon korlátozott, nem elérhető a legtöbb újonnan érkezett számára
Németország	Korábban „Aussiedler”, alkotmányban elismert menekültek és állandó letelepedettek; jogosultsági kör nő, de célzottan; munkanélküli-ellátásban részesülő vagy az integrációhoz speciális szükségletet igénylő nyelvi és integrációs képzésre kötelezett	Képzési tanácsadás, ezen belül repatriálási információ; szakképzés, fiatal bevándorlók speciális oktatása, felnőttek nyelvoktatása, új szövetségi finanszírozású nyelvi és integrációs képzések	Korlátozott, de növekvő
Svédország	Minden állandó lakosként regisztrált bevándorló, elsőbbség menekülteknek és családtagoknak	A programok bevezetése a helyi önkormányzatok felelőssége; nyelv- és polgári oktatás valamint aktív munkaerőpiaci eszközök; menekültek beiratkozási segélyt kapnak; helyi önkormányzatok más résztvevőkre is kiterjeszthetik ezt a segélyt	Befogadó, de egyes speciális intézkedések az első 2 évre vagy max. 5 évre korlátozódnak

* *Megjegyzés:* A menedékre vonatkozó adatok 2000-ből valók. Az állandó lakhellyel rendelkezők státuszát és a családgyesítést illető feltételekre vonatkozó német adatok a 2004-es bevándorlási törvényen alapulnak. A honosítási arány azoknak a külföldön születetteknek az aránya, akik állampolgárokká váltak. Németország esetében ez az arány a *külföldön születettek*re vonatkozik, és a korábbi évtized (vagyis a tanulmányt megelőző 1990-es évtized – *a ford.*) honosítási adatain alapuló durva becslés. Svédország esetében az állandó letelepedési engedélyt rögtön megadják, de az új kapcsolatban élők számára két éves várakozási időt írnak elő. A honosításhoz öt éves ott-tartózkodás szükséges, de az északi országokban csak két év.

Források: Fix–Zimmermann (1994); SCB (2004: 21, 23, 28, 70); UNHCR (2005: 164, 330, 360); www.unhcr.ch/statistics; Weil (2001); <https://www.uscis.gov>; www.intergationsbeauftragte.de; www.migrationsverket.se

Fodította: Simonyi Ágnes

Irodalom

- Aleinikoff, T. A. – Klusmeyer, D. (2002): *Citizenship Policies for an Age of Migration*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Baldwin-Edwards, M. – Schain, M. A. (1994): The Politics of Immigration: an Introduction. In M. Baldwin-Edwards – M. A. Schain (eds.): *The Politics of Immigration in Western Europe*. London: Frank Cass.
- Borevi, K. (2002): *Valfardsstaten i det mångkulturella samhället*. Uppsala: Department of Government, Uppsala University.
- Castles, S. – Miller, M. J. (1993): *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Macmillan.
- Castles, S. – Miller, M. J. (1998): *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Basingstoke: Macmillan.
- Demker, M. – Malmstrom, C. (1999): *Ingenmansland? Svensk immigrationspolitik i utrikespolitisk belysning*. Lund: Studentlitteratur.
- Diehl, C. – Blohm, M. (2003): Rights or Identity? Naturalization Processes among “Labor Migrants” in Germany. *International Migration Review*, (37), 1, 133–162.
- Eardley, T. – Bradshaw, J. – Ditch, J. – Gough, I. – Whiteford, P. (1996): *Social Assistance in the OECD Countries*. Vol. 1. London: HMSO.
- Elmér, A. (1994): *Svensk socialpolitik*. Stockholm: Liber.
- Esping-Andersen, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (1999): *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Faist, T. (1995a): Ethnicization and Racialization of Welfare State Politics in Germany and the United States. *Ethnic and Racial Studies*, (18), 2, 219–250.
- Faist, T. (1995b): Boundaries of Welfare States: Immigrants and Social Rights on the National and Supranational Level. In R. Miles – D. Thranhardt (eds.): *Migration and European Integration: the Dynamics of Inclusion and Exclusion*. London: Pinter Publishers.
- Fix, M. – Passel, J. S. (2002): Assessing Welfare Reform’s Immigrant Provisions. In A. Weil – K. Finegold (eds.): *Welfare Reform: the Next Act*. Washington, DC: The Urban Institute Press.
- Fix, M. – Zimmermann, W. (1994): After Arrival: an Overview of Federal Immigrant Policy in the United States. In B. Edmonston – J. Passel (eds.): *Immigration and Ethnicity*. Washington, DC: The Urban Institute Press.
- Freeman, G. P. (1979): *Immigrant Labor and Racial Conflict in Industrial Societies: the French and British Experience*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Freeman, G. P. (1986): Migration and the Political Economy of the Welfare State. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 485, 51–63.

- Ginsburg, N. (1994): Ethnic Minorities and Social Policy. In J. Clasen – R. Freeman (eds.): *Social Policy in Germany*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Guiraudon, V. (2000a): The Marshallian Triptych. The Role of Courts and Bureaucracy in Furthering Migrants' Social Rights. In M. Bommers – A. Geddes (eds.): *Immigration and Welfare: Challenging the Borders of the Welfare State*. London: Routledge.
- Guiraudon, V. (2000b): *Les politiques d'immigration en Europe: Allemagne, France, Pays-Bas*. Paris: L'Harmattan.
- Hammar, T. (ed.) (1985): *European Immigration Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hammar, T. (2003): Einwandring in einem skandinavischen Wohlfahrtsstaat: die schwedische Erfahrung. In D. Thranhardt – U. Hunger (Hrsg.): *Migration im Spannungsfeld von Globalisierung und Nationalstaat*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Hansen, H. – Jensen, H. C. – Larsen, C. – Nielsen, N-K. (2002): *Social Security Benefits in Denmark and Germany – with a Focus on Access Conditions for Refugees and Immigrants*. Copenhagen: The Rockwool Foundation Research Unit.
- Heinelt, H. (1993): Immigration and the Welfare State in Germany. *German Politics*, (2), 1, 78–96.
- Joppke, C. (1999) *Immigration and the Nation-state: the United States, Germany and Great Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Joppke, C. – Morawska, E. (eds.) (2003): *Towards Assimilation and Citizenship*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Kofman, E. – Phizacklea, A. – Raghuram, P. – Sales, R. (2000): *Gender and International Migration in Europe*. London: Routledge.
- Korpi, W. (1980): Social Policy and Distributional Conflict in the Capitalist Democracies: a Preliminary Comparative Framework. *West European Politics*, (3), 3, 296–316.
- Kurthen, H. (1998): Fiscal Impacts of Immigration on the American and German Welfare States. In H. Kurthen – J. Fijalkowski – G. G. Wagner (eds.): *Immigration, Citizenship and the Welfare State in Germany and the United States*. Part A: Immigrant Incorporation. Stamford, CT: JAI Press Inc.
- Lundh, C. – Ohlsson, R. (1999): *Fran arbetskraftsimport till flyktinginvandring*. Stockholm: SNS.
- Minderhoud, P. E. (1999): Asylum Seekers and Access to Social Security: Recent Developments in The Netherlands, United Kingdom, Germany and Belgium. In A. Bloch – C. Levy (eds.): *Refugees, Citizenship and Social Policy in Europe*. Houndmills: Macmillan.
- Mishra, R. (1984): *The Welfare State in Crisis*. New York: Harvester Wheatsheaf.

- Morris, L. (2002): *Managing Migration. Civic Stratification and Migrants' Rights*. London: Routledge.
- Morissens, A. – Sainsbury, D. (2005): Migrants' Social Rights, Ethnicity and Welfare Regimes. *Journal of Social Policy*, (34), 4, 637–660.
- Munz, R. – Ohliger, R. (1998): Long-distance Citizens: Ethnic Germans and their Immigration to Germany. In P. H. Schuck – R. Munz (eds.): *Paths to Inclusion: the Integration of Migrants in the United States and Germany*. New York: Berghahn Books.
- Parrott, T. M. – Kennedy, L. D. – Scott, C. G. (1998): Noncitizens and the Supplemental Security Income Program. *Social Security Bulletin*, (61), 4, 3–32.
- Pavetti, L. A. (2001): Welfare Policy in Transition: Redefining the Social Contract for Poor Citizen Families and for Immigrants. In S. H. Danziger – R. H. Haveman (eds.): *Understanding Poverty*. New York: Russell Sage Foundation.
- Sainsbury, D. (1996): *Gender, Equality and Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sainsbury, D. (ed.) (1999): *Gender and Welfare State Regimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Sainsbury, D. – Songur, W. (2001): *Invandrarna och det svenska trygghetssystemet i jämförande belysning*. Unpublished project proposal.
- SCB (2004): *Befolkningsstatistik 2003*, Del 3. Stockholm: Statistics Sweden.
- Scheiwe, K. (1994): German Pension Insurance, Gendered Times and Stratification. In D. Sainsbury (ed.): *Gendering Welfare States*. London: Sage Publications.
- Schuck, P. H. – Munz, R. (eds.) (1998): *Paths to Inclusion: the Integration of Migrants in the United States and Germany*. New York: Berghahn Books.
- Songur, W. (2002): *Valfärdsstaten, sociala rättigheter och invandrarnas makresurser. En jämförande studie om äldre invandrare från Mellandstern i Stockholm, London och Berlin*. Stockholm: Department of Political Science, University of Stockholm.
- SOU (1975: 15): *Kommunal rosträtt för invandrare*. Stockholm: The Ministry of Local Government Affairs.
- SOU (1995: 75): *Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv*. Stockholm: Ministry of Labour.
- Soysal, Y. N. (1994): *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Tienda, M. – Liang, Z. (1994): Poverty and Immigration in Policy Perspective. In S. H. Danziger – G. D. Sandefur – D. H. Weinberg (eds.): *Confronting Poverty*. New York: Russell Sage Foundation.
- Titmuss, R. M. (1974): *Social Policy*. London: George Allen and Unwin.

- UNHCR (2005) *2003 UNHCR Statistical Yearbook*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. www.unhcr.ch/statistics
- Weil, P. (2001): Access to Citizenship: a Comparison of Twenty-five Nationality Laws. In T. A. Aleinikoff – D. Klusmeyer (eds.): *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Williams, F. (1995): Race/Ethnicity, Gender and Class in Welfare States: a Framework for Comparative Analysis. *Social Politics*, 2, 127–159.